

İran'ın Nükleer Silah Projeleri Ve Rusya'yla İttifak

Çalışmanın Sahibi: Zühal Bayındır

İRAN VE NÜKLEER SİLAH EDİNME PROJELERİ

20. İran'ın Nükleer Çalışmalarının Kısa Tarihi İran'da nükleer çalışmaların başlaması Soğuk Savaş'ın bir parçası olarak değerlendirilmektedir. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da etkinlik kazanmıştır. 1945'te İran'ın sınırları içindeki Azerbaycan'dan (Güney Azerbaycan) SSCB ordusunu çıkartmayı başaran ABD 1952'de darbe ile Muhammet Musaddık'ı iktidardan uzaklaştırmıştır. Bu vesile ile Muhammet Rıza Pehlevi rejimini kendisine bağlamıştır. ABD, komünizmin yayılması ve SSCB'nin yeniden İran'a girme endişesi ile İran'ın askeri kapasitesini artırma yoluna gitmiştir. İran'da ilk nükleer çalışma 1957'de ABD'nin desteği ile başlatılmıştır. ABD ve İran arasında yapılan antlaşmanın ardından 1958'de İran, Uluslararası Nükleer Enerji Ajansı üyesi olmuştur. 1968'de ABD tarafından Tahran Üniversitesi bünyesinde beş megavatlık bir araştırma reaktörü (Atomic Research Centre affiliated to Tehran University) kurulmuştur. İran 1970'te Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'na imza atmış ve 1973'te İran'da Atom Enerji Kurumu kurulmuştur. Rıza Pehlevi bölgenin en büyük askeri gücü olma niyetindeydi. Bu doğrultuda Pehlevi, İran'ın nükleer güce sahip olma yolunda önemli adımlar atmıştır. 1974'te Şah Pehlevi 20 bin Megavat güce sahip olan 20 adet nükleer reaktör inşa etmek istediğini bildirmiştir. 1973 dünya petrol krizinin sağladığı ekonomik getiriler İran'a nükleer güç olmak için ekonomik fırsat vermiştir. Ancak Şah sadece altı nükleer reaktör kurabilmiştir. İran nükleer enerji çalışmalarının gelişmesinde sadece ABD değil Avrupalılar da çok önemli rol oynamıştır. 1974'te İran ve Almanya arasında İran'ın Buşehr kentinde

1200 Megavatlık bir santralin kurulması kararlaştırılmıştır. Buşehr'deki nükleer santral antlaşması Batı Almanya şirketi olan Kraftwerk Union (KWU) tarafından imzalanmıştır. Ayrıca aynı yıl 900 Megavatlık bir nükleer santralin Benderabbas'ta yerleştirmesi için Fransa ile antlaşma yapılmıştır. Bu dönemde Belçikalılar tarafından Karj'da Nükleer Tıp Merkezi kurulmuştur. Şah döneminde İran'ın nükleer çalışmaları sadece reaktör inşa etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda uranyum zenginleştirme şirketlerine ortak olmuştur. İran, Fransızların dünyanın en büyük uranyum zenginleştirme şirketi olan Eurodiff'in yüzde 10 ortağı olmuştur.

1979'da gerçekleşen İslam Devrimi, İran nükleer çalışmalarını da ciddi şekilde etkilemiştir. Devrimin hemen ardından nükleer çalışmalar durdurulmuştur. İslam devriminin ardından nükleer çalışmalarının durdurulmasının çok çeşitli sebepleri vardır. İran'daki rejimin ABD ve Batı karşıtı olması nedeniyle nükleer konusundaki bütün antlaşmalar Batılılar tarafından iptal edilmiştir. Diğer taraftan İslam rejimi yöneticileri de nükleer çalışmalarını devam ettirmek istememişlerdir. İslam rejimi yöneticileri nükleer çalışmaları, petrol ve doğal gaz enerjisine sahip olduğu için doğru bulmamışlar ve bu işin çok masraflı olduğu gerekçesi ile bütün çalışmaları durdurmuşlardır. Humeyni ve yandaşları Muhammet Rıza Pehlevi'nin nükleer politikalarını israf olarak değerlendirmişlerdir. İran İslam rejimi nükleer çalışmanın din açısından sakıncalı olduğu gerekçesi ile Pehlevi'nin bütün çalışmalarını durdurmuştur. Nükleer çalışmanın durdurulmasının en önemli sebeplerinden biri de 1980–1988 Irak-İran savaşı olmuştur. Bu savaş, İran'ı ciddi ekonomik sıkıntıya sokmuştur. Savaş sırasında İran'ın böyle masraflı bir işe girişmek için ekonomik gücü de bulunmamaktaydı.

İran, 1986'dan sonra nükleer çalışmalarına başlamış, Arjantin ve Çin ile işbirliğine girmiştir. Irak'ın, Buşehr nükleer santralına yaptığı askeri saldırı İran'ın çalışmalarını durdurmuştur. İran İslam rejiminin nükleer enerji konusunda 1989'dan sonra yeniden atağa geçmiş ve nükleer güce sahip olma iradesine yeniden kavuşmuştur. İran'ın nükleer politikasının değişmesinde Irak savaşı ciddi şekilde etkili olmuştur. Irak savaşı İran'a askeri kapasitesini daha fazla geliştirme zorunluluğunu göstermiştir. İran 1989'dan sonra askeri gücü ve kapasitesini artırmak için ciddi çalışmaya girişmiştir. 1989'dan sonra nükleer çabasını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu doğrultuda ilk önemli işbirliğini de Rusya ile yapmıştır. 22 Ocak 1989'da İran ve SSCB arasında teknolojik, ticari, ekonomik ve bilimsel alanda işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın devamı olarak İran ve Rusya arasında 1992'de nükleer işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Almanlar tarafından yapımı başlatılan Buşehr nükleer santralının yeniden inşası 1995'te Rusya'ya verilmiştir. Bu sürecin devamı olarak nükleer çalışmaları çerçevesinde ilişkilerini genişleterek Almanya, Arjantin, İspanya, Çin, Kuzey Kore, Pakistan, Belçika ile işbirliğine girmiştir. Bu işbirliğinin sonucu olarak İran 20'den fazla nükleer tesise sahip olmuştur. İsfahan, Natanz, Arak ve Buşehr'de yerleşen nükleer tesisleri İran'ın en önemli nükleer tesisleri olarak bilinmektedirler .

İran'ın nükleer programı 1979'daki rejim değişikliğinden sonra başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin sürekli tepkilerini çekmiştir. Ancak, meselenin bir bunalım haline dönüşmesi ve uluslararası politik gündemin ilk sırasına oturması 2002 yılından

sonra gerçekleşmiştir. İran başlangıçtan beri nükleer programın barışçıl amaçlı olduğunu ve artan enerji ihtiyacı için en uygun çözüm olarak nükleer enerjiyi kullanması gerektiğini öne sürmektedir. Şah döneminde İran'ın nükleer programının meşruluğu hiçbir zaman sorgulanmamıştır. Yani mevcut bunalım nükleer enerjinin kullanılmasıyla ilgili hassasiyetten ziyade İran'da hakim olan rejimin bu teknolojiye sahip olup olmamasıyla ilgili gözükmektedir. Diğer bir ifadeyle, bu bunalım sadece bir nükleer problem bağlamında ortaya çıkmış değildir.

İran'ın Nükleer Enerji ve Silahlanma Gereksinimi

Tarihi ve çalkantılı komşuları göz önünde bulundurduğunda, İran'ın nükleer kapasitesini arttırma tartışmaları, her ne kadar Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ile yüz yüze yapılan son diplomatik faaliyetler bir nebze daha özgür bir tartışma ortamı oluşturduysa da, halk forumlarından çok, özel sürdürülmektedir. Yine de İran'ın nükleer seçeneğin peşinden gitmesinin ardındaki mantığı anlamak için, İran'ın akademik gazete ve basınında yer alan güvenlik konusundaki zengin literatürden faydalanılabilir. Din alimlerinin sık sık İsrail'in nükleer kapasitesine yönelik söylemlerin yanı sıra, İran'ın programının tek nedeni İsrail değildir. Irak'ın işgali ve savaş deneyimiyle birlikte telkin edilen muazzam güvensizlik hissine ek olarak, kitle imha silahlarının iki önemli etkisi daha olduğuna dair yaygın görüş birliği vardır: prestij ve baskı aracı. Prestij, İran'ın önemli bir karakteristik özelliği olan ulusal onuru yansıtmaktadır; siyasi yelpazede, ekonomisi toplumu ve siyasi olgunluğu açısından çok daha aşağıda gördükleri komşu Pakistan'ın daha ileri askeri teknolojiye sahip olması İranlılar için kesinlikle kabul edilemezdir. İran'ın nükleer seçeneklerini değerlendirmesine neden olan ikinci faktör olan baskı aracı, İran'ın temel stratejik

yetersizliklerinden biri olan Birleşik Devletlerden uzaklaşmasını daha da ortaya çıkarmaktadır. Tahran'daki birçok kişi için uygun bir nükleer programa sahip olmak, ülkenin Washington'la pazarlık konumunu güçlendiren en önemli etkidir. İran'a göre nükleer çalışmalarının meşruiyet kaynakları :

1. İran gelecekte enerji bakımından, diğer ülkelere bağımlı olmak istememektedir. İran'ın sahip olduğu önemli petrol ve doğal gaz kaynakları, nükleer enerjiye sahip olmaması için mantıklı bir sebep olamaz. Bugün doğal kaynaklar yönünden zengin olan İngiltere, Fransa ve Almanya ve Rusya da nükleer enerji kullanımına büyük önem vermektedirler.

2. Bu mesele artık İran için sadece enerji boyutunda kalmayıp, milli bir dava ve saygınlık meselesine dönüşmüştür. ABD'nin her istediğini yaptıramayacağını göstermek ve uluslararası hukukun müsaade ettiği çerçevede bu çalışmaların devam ettirilmesi İran dış politikasının önemli bir unsuru haline gelmektedir.

3. Genel mana da Ortadoğu'nun, özel manada ise İran'ın, nükleer silahlara sahip ülkeler tarafından çevrelenmiş olmasıdır. Bugün İsrail, Pakistan, Hindistan ve Rusya nükleer silahlara sahiptir. Böyle bir ortamda, her ne kadar İran kabul etmese de, nükleer silaha (en azından nükleer silah teknolojisine) sahip olmak, İran için bulunmaz bir kalkan ve caydırıcı güç olacaktır. İran'ın nükleer silaha sahip olma ihtimali kulaklara pek hoş gelmese de, Ortadoğu'da keyfi ABD müdahalelerinin önlenmesi ve İsrail'in anlaşmaz tutumunu terk etmesine yardımcı olması bakımından çok büyük önem arz etmektedir. Kaldığı İran, 1973 yılındaki Birleşik Arap Emirliği ile olan adalar bunalımından beri herhangi bir ülkeye karşısaldırgan bir tavır içersinde olmamıştır. Bunu destekler nitelikteki bir diğer olay ise, Soğuk Savaş döneminde mevcut iki kutup arasındaki olası bir çatışmayı engelleyen en büyük etken, her iki tarafında karşı vuruş yapabilme yeteneğine ve nükleer silahlara sahip olmalarıdır

4. İran'ın nükleer enerji konusunda ısrar etmesi, bir takım pozitif tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Dünyanın bu konuya odaklanması, önemli nükleer silahlara sahip olan İsrail'in de neden benzer yaptırımlara maruz kalmadığını sorgulama imkânı doğurmuş ve nükleer silah ayrıcalığına sahip olan Güvenlik Konseyi daimi üyeleri İngiltere, Fransa, Çin, Rusya ve ABD'nin de nükleer silahsızlanma için gereken fedakârlığı yapmaları gerektiği (yani nükleer silahlarını tamamen imha etmeleri) ciddi bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Mesela bir defasında İran'ın ortaya atığı, Ortadoğu'da nükleer silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturma teklifi, öncelikle İsrail tarafından reddedilmiş ve diğer ülkeler tarafından ciddiye alınmamıştır. Bugünse İran, haklı olarak nükleer enerjiye sahip olmayı, bağımsız bir devlet olmanın en doğal hakkı olarak görmektedir. İran daha aktif bir siyaset izlemek istemektedir ve içinde bulunduğu bölgede gerçekleşen olaylarda etkin bir güç olarak söz sahibi bir ülke olmak için nükleer güce sahip olmak istemektedir.

Yüksek politik, ekonomik ve askeri potansiyele sahip ülkelerin bu coğrafyada etkin ve baskın birer güç olarak yer alabildiğidir. Bundan dolayı İran bu etkin ülkelerden biri olmak istiyorsa nükleer silahlanma projesine başlamalıdır çünkü Ortadoğu ülkelerinin güç tanımının temelini askeri potansiyel oluşturmaktadır. Keza nükleer silahlanmayı savunan kesimlere göre de; İran bölgede bir güç olmak istiyorsa mutlaka nükleer silahlar edinmelidir. Ayrıca nükleer silahlanma İran için güçlü bir askeri unsur olmanın en ucuz yoludur. Bu sayede İran, ekonomisini çok zorlamadan bölgesinde önemli bir askeri güç olabilir. Çünkü konvansiyonel bir ordu kurmak için onlarca milyar dolara ihtiyaç duyulurken, nükleer bir güç olmak birkaç milyar dolara halledilebilecek bir problemdir. Nükleer silahlara sahip olmak nükleer silah taraftarlarına göre İran'a sosyal bir hareketlenme ve uluslararası ilişkilerinde itibar kazandıracaktır. Yani nükleer silahlanma güvenlikten çok itibar arttırmaya yarayacaktır . Nükleer silahların İran'ın güvenlik amaçları üzerindeki potansiyel rolü üzerine bir analiz yapmak nükleer silahların rolü, fonksiyonları ve İran'ın güvenliği konusunda tartışma yaratacaktır. İlk olarak İran'ın güvenliği, tarihsel süreç ve geçmiş tecrübelerden etkilenen mevcut tehditlerin ve çıkar tanımlamalarının bir fonksiyonudur. En kaba anlatımla İran'ın çıkarları şunlarla ilgilidir; toprak bütünlüğü, etki alanı(statü) ve ekonomik kalkınma. Bunlarda geçmiş tecrübelerden etkilenerek; bağımsızlık, yalnız kendine güven, hazırlıklı olma ve kültürel olarak kendini ifade etmek gibi değerlere büyük önem yüklemiştir. Tarihsel yanığı ve hak ettiği statüye sahip olmama duyguları da dikkate değerdir.

İran'ın nükleer sorunu Batı ile İran arasındaki güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Batılılar İran'ın nükleer çalışmalarındaki gerçek niyetin, nükleer silah edinme iradesi olduğu düşüncesindedir. İran'a karşı olan güvensizliğin, bu ülkenin bölgesel, küresel ve nükleer faaliyetleri bağlamında çeşitli sebepleri vardır. İran'ın şeriat kuralları ile yönetilmesi, ABD

ve İsrail ile ilişkilerinin gergin olması ve bölgede radikal örgütlerle geliştirdiği diyalog, nükleer çalışmalara karşı duyulan kuşkuyu beslemiştir. Ayrıca askeri konseptte gerçekleştirdiği nükleer çalışmalarını 13 yıl dünyadan saklaması ve sürekli eksik bilgi vermiş olması, krizin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Dahası, İran petrol ve doğal gaz zengini olan bir ülke olmasına rağmen uranyum zenginleştirme konusunda ısrarcı bir tavır sergilemesi kuşkuları artırmaktadır. Ahmedinejad'ın iç ve dış politika da özellikle İsrail konusundaki radikal açıklamaları da endişeleri desteklemektedir. Batılıların İran'ın nükleer çalışmaları karşısındaki politikaların temelini bu güven krizi oluşturmaktadır. Bu nedenle İran'ın nükleer silah elde edebileceği tüm yollar tutulmaya çalışılmaktadır. İran'ın yakıt döngüsünün tüm aşamalarını kendi başına yürütme kapasitesine sahip olmaktan vazgeçmesi ve bu çalışmalarını Rusya topraklarında gerçekleştirmesi, mevcut şartlarda anlamlı bir öneridir. İran, Batılıların bu iddialarını kesinlikle kabul etmemekte, nükleer silah üretme niyet ve iradesi olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Güven krizini aşmak için nükleer silaha dair dini yorumda geliştirmiştir. İran'a göre nükleer silah üretimi İslam dini açısından doğru değildir ve İslam rejimi olarak nükleer silah edinmeyi istemeleri söz konusu olamaz. Ayrıca nükleer teknolojiye sahip olmak, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması'na taraf olmasından dolayı İran için bir haktır. İran nükleer enerjiyi teknolojik gelişmenin, özellikle de tıp, tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçı amaçlarla kullanmak için sahip olmak istediğini söylemektedir. Nükleer faaliyetlerini şeffaf, güvenilir ve hukuksal bir zeminde yürüttüğünü söylemekte ve bütün çalışmalarını NPT ve Ek Protokol çerçevesinde devam ettirdiğinde ısrar etmektedir.

İran'ın nükleer çalışmalarının son dönemdeki güvenlik ve dışpolitika konsepti çerçevesinde anlam ifade etmektedir. İran iç ve dışpolitikadaki hamlelerini nükleer programıtrafında yoğunlaştırmıştır. Nükleer çalışmalara iki düzlemde bakmaktadır . Birincisi; resmi söylemde saklasa da, başarabilirse nükleer silaha sahip olma niyetindedir. Nükleer silaha sahip olma isteği Şah döneminden günümüze kadar devam eden bir devlet politikasıdır. Ancak İran nükleer silaha sahip olmanın kolay olmadığını da farkındadır. Bu girişimin ne denli tehlikeli olduğunu ve uluslararası sistemin buna izin verme olasılığının zayıf olduğu bilincindedir. İran diplomasisinin kolay geri atmayan ve sınırları zorlayan yapısı bilinen bir olgudur. İkinci düzlemde ise; İran, rejiminin bekası doğrultusunda nükleer çalışmalarına çeşitli stratejik misyonlar yüklemiştir. Bu çerçevede, dünya ile arasındaki sorunun mahiyetinin değişmesine çalışmaktadır. Daha önce terörizm ve insan hakları konularında sürekli olarak suçlanan İran şimdi de nükleer konusu ile gündemdedir. Demokrasi ve insan hakları konuları ikinci plana itilmiştir. Ayrıca nükleer sorun Batı ile İran arasındaki beka mücadelesinin ön cephesi sayılmaktadır. Çünkü İran rejimi birçok alanda değişmesi istenen bir yönetimdir. Bir başka ifade ile, İran'a göre, bugün nükleer çalışmalardan taviz verilirse, yarın diğer alanlarda taviz verilecektir. Bu görüşe göre, "Batılıların İran'dan istekleri nükleer çalışmalarla bitmeyecektir. Nükleer çalışmalarla ilgili istek kabul edildiğinde, arkasından insan hakları, demokrasi ve terörizm gibi farklı talepler gelecektir" görüşü hakimdir. İran nükleer planlamasının geçmişte çok eskilere dayanmaktadır. Keza İran, 1957 yılında Birleşik Devletler atom için barış programının bir parçası olarak ABD ile nükleer işbirliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşma koşul olarak teknik destek ve zenginleştirilmiş uranyum desteği öngörmekte ve

barışçıl amaçlı kullanım için araştırma yapma işbirliğini deklere etmiş bulunmaktadır. Hamaney ve Rafsancani gibi liderler, İran'ın nükleer silahla sahip olmasını ulusal güç ve otoritenin en önemli koşulu olarak görmüşlerdir. Bu liderler, politik liderler olup uluslararası stratejist ve teknolojist değildirler. Onlar İran'ın bağımsızlığının ve İsrail-ABD'nin diktelerinden ve işgalinden kurtuluşun tek yolunu nükleer silahlar olarak görmüşlerdir. Onlara göre bu nükleer silahlar Pers medeniyetinin ne kadar ileri bir uygarlığa ulaştığını da gösterecektir. Ayrıca Şii İranlılar, nükleer gücün rakip Suni Araplara göre kendileri için bir üstünlük olduğunu düşünmektedirler. Sonuçta İranlı milliyetçiler nükleer silahları güvenlik, bağımsızlık, küresel eşitlik ve diğer büyük güçler karşısında eşit olarak görmektedirler. İran, füze programının güvenlik politikasına bağlı olarak değerlendirmektedir. Bununla ilgili iki tür füze vardır; Çin tarafından sağlanan cruise füze programı, Silk-vorm anti-gemi füzesi ve Sovyet Scud ve Kuzey Kore No-Dong'ların türevi olan SSM programı. En son geliştirilen SSM olan Şahab 4 iki defa test edilmiştir ve İsrail'e ulaşacak bir menzile sahip olduğu düşünülmektedir.

İran'ın Nükleer Enerji Tesisleri ve Silahlanma Girişimleri

İran'ın bugün bilinen en az 4 nükleer tesisi bulunmaktadır. Bunlardan en eskisi, Buşehr Nükleer Enerji Santrali'dir. Yapımına 1974'te başlanmıştır. Şimdilerde Rus uzmanların da katılımıyla, tesisteki inşaat çalışmaları sürdürülmektedir. İkincisi, İsfahan Uranyum Dönüştürme Santrali'dir. Ham uranyumdan zenginleştirilmiş uranyuma kadar uzanan nükleer yakıt döngüsünde ilk aşama burada gerçekleştirilmektedir. Uranyum düşük düzeyde zenginleştirildiğinde, nükleer enerji sahasında kullanılabilir; ama silah yapımında kullanılabilen uranyumun çok daha yüksek düzeyde zenginleştirilmesi gereklidir. Burada da devreye güneydeki Natanz Nükleer Santrali girer. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın verilerine göre İran, Natanz'da az miktarda da olsa nükleer silah yapımında kullanılacak kalitede uranyum zenginleştirmeyi başarmıştır. Dördüncü sırada ülkenin güneybatısındaki Arak Santrali geliyor. Burada, 'ağır su' üretilmektedir. 'Ağır su', zenginleştirilmiş uranyumun alternatifi olan plutonyumun üretiminde kullanılmaktadır. Bu tesisler dışında, Bonob, Ramsar ve Tahran'da nükleer araştırma reaktörlerinin bulunduğu bilinmektedir. Tesisler, tek bir belirleyici saldırıdan kaçınabilmek için yüzlerce kilometrelik geniş bir alana dağıtılmış durumdadır. Bazı üretim tesisleri yeraltındadır. Havadan ve karadan çok sıkı bir biçimde korunmaktadırlar. Bir başka deyişle, İran'ın nükleer tesislerini ortadan kaldırmak hiç de kolay görünmemektedir.

İran nükleer çalışmaları konusunda tutum ve politikaların belirlenmesi Muhafazakâr bloğun elindedir. Reformcu Cumhurbaşkanı Hatemi, nükleer diplomasi belirlenmesinde çok etkili değildir. İran nükleer diplomasisi Hatemi Hükümetine bağlı olan Dışişleri Bakanlığı ve İran Atom Enerji Kurumu tarafından yürütülmektedir. Nükleer politikanın belirlenmesinde etkili olmayan Hatemi ve Reformcular, İran'ın nükleer bir güç olmasını savunmaktadırlar. Reformculara göre İran nükleer enerji konusunda haklı olsa da bu sorunu kendisi ve uluslararası sistemle İran arasında bir soruna çevrilmesini istememektedir. Nükleer konusunda çalışmalar Dini Lider Hameney tarafından idare edilmektedir. İran nükleer diplomasisi İran Güvenlik Yüksek Konsey (Şuray-e Aliy-e emniyet-e Milli) Sekreteri olan Hasan Ruhani tarafından yürütülmektedir. Nükleer diplomasi Muhafazakârlar tarafından yürütülmesi bu konunun İran açısından ne kadar yüksek öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum ayrıca nükleer çalışmaların Muhafazakar bloğun zihniyeti, isteği ve eğilimleri çerçevesinde şekilleneceğini de göstermektedir. Muhafazakar blok kendi içinde nükleer diplomasi konusunda farklı görüşlere sahiptir. 7. Meclis'te çoğunlukta olan radikal muhafazakarlar, İran'ın nükleer konusunda AB'nin karşısındaki tutumunu kabul etmemektedir. Bu grup İran'ın nükleer konusunda daha radikal davranmasını ve gerekirse NPT'den çıkmasını önermektedirler. İran nükleer diplomasisi reformcu bloğun başarısızlığının ortaya çıktığı, siyasal sistem içinde en zayıf oldukları ve Muhafazakarların İslami Şura Meclisi (Mecles-e Şuray-e İslami)'nde çoğunlukta olduğu bir dönemde gerçekleşmektedir.

İran nükleer konusundaki resmi görüşünü (devlet yetkililerinin açıkladığı) nükleer enerji ve nükleer silah ayrımında belirtmektedir. İran, nükleer politikasında nükleer silah ve nükleer enerji arasında ayrımın dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İran nükleer enerji elde etmek istediğini açıkça bildirmektedir. İran'a göre nükleer enerjiye sahip olmak bir haktır ve bu haktan vazgeçmek istememektedirler. İran nükleer enerjiyi; teknolojik gelişmenin, özellikle de tıp, tarım ve elektrik üretiminin temeli olarak nitelendirmekte ve bu enerjiye barışçıl amaçlarla kullanma hedefi doğrultusunda sahip olmak istemektedir. Buna karşılık İran, nükleer silah üretmek niyet ve

iradesinde olmadığınısırsarla bildirmektedir. İran'a göre nükleer silah üretmek, İslam dini açısından da doğru değildir ve İslam rejimi olarak nükleer silah üretmeyi kabul etmediklerini vurgulamaktadır. İran'a göre nükleer silah elde etmek İslam dininin tasvip etmediği bir olay olduğu için İran'ın niyet ve iradesinin dışındadır. OPEC üyesi ülkeler içinde İran nükleer güç olmaya çalışan tek ülkedir. İran 1992'den günümüze kadar Uluslararası Atom Enerji Ajansına eksik bilgi verdiği ortaya çıkmıştı Nitekim İran'ın birçok nükleer tesisleri ve çalışmaları rejim muhalifi gruplar tarafından ifşa edildikten sonra İran'ın bunları kabul etmek zorunda kaldığı da bilinmektedir. 14 Ağustos 2002 yılında Humeyni muhalifleri, yurtdışında yaptıkları açıklamayla dünyaya Natanz ve Arak'ta iki adet gizli nükleer tesis olduğunu duyurmuştur. Humeyni rejiminin nükleer silahlara ulaşmak üzere olduğunu, belki de ulaştığını duyurmuştur. Tahran önceleri bu iddiayı yalanlayarak, muhaliflerin intikam duygusu ile hareket ettiklerini öne sürmüştür. ABD casus uydusunun çektiği nükleer tesis fotoğrafları 13 Aralık 2002'de CNN'de yayınlanmıştır. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı rejim muhaliflerinin açıklamalarını ve CNN'in yayınlarını haber kabul ederek İran'dan bilgi istemiştir. Bu tesisleri incelemek istediğini Tahran yönetimine duyurmuştur. İran bu konuyu ağır dardan alarak, bu tesislerin ağır su tesisleri olduğunu açıklamıştır. ABD'nin tutumuyla UAEA Başkanı Muhammed El Baradei, bir ekiple birlikte 2003 Şubat'ta İran'a gitmiştir. Nükleer tesislerde inceleme yapılmış fakat incelemenin ayrıntıları kamuoyuna duyurulmamıştır. UAEA tesislerin sivil amaçlı olduğunu öne süren İran'a NPT'nin Ek Protokolü'nü imzalamasını istemiştir. Bu Ek Protokolle UAEA ani denetim şansı bulunmaktadır.

İran'ın bunu kabul etmemesi üzerine 16 Haziran 2003 tarihini taşıyan raporla İran'ın NPT'ye aykırı hareket ettiği resmen ilan edilmiştir. İran'ın nükleer silah üretme kuşkusunu yaratan diğer konu ise uranyum zenginleştirme ve yakıt döngüsü teknolojilerinden vazgeçmek istememesi olmuştur. Söz konusu maddeler nükleer silah üretimi sağlayan maddelerdir. Başka bir ifade ile uranyum zenginleştirme ve yakıt döngüsü teknolojisine sahip olan bir ülke kolayca nükleer silah üretme kapasitesine de sahip olabilmektedir. İran söz konusu teknolojilere sahip olduğunu ve bu güçten vazgeçmeyeceğini açıkça bildirmektedir. İran'ın nükleer silah ürettiğine dair ortada yeterli kanıt yokken üretmediğini de ispat etmekte zorlanmaktadır. Ayrıca İran'ın nükleer silaha sahip olmak için kendince çok önemli gerekçeleri de vardır. İran rejimi 1979'da gerçekleşen İslam devriminin ürünüdür. İslam devrimi ortaya çıktığından itibaren ABD gibi süper güçlere ve bölge devletlerine meydan okumaya başlamıştır. Bu doğrultuda siyasal İslam olgusu çerçevesinde Devrim ihraç politikasını benimsemiştir. Söz konusu durum İran'ın küresel sistemdeki konumunu belirlemektedir İran, ABD ve İsrail düşmanlığını dış politikasının temel söylemi haline getirmiştir.

Bölgede ve dünyadaki siyasal arayışlarını bu çerçevede tanımlamaya ve düzenlemeye girişmiştir. İran; dünyanın en büyük gücünü düşman olarak tanımlaması, sürekli tehdit algılamasına girmesi, bekasının istenilemediği ve sınırlandırıldığı, güçsüzleştirildiği ve dünya sisteminden dışlanmak istendiği endişesine kapılması kendisini güvenlik devleti haline getirmiştir. İran, 1980-88 Irak Savaşında potansiyel tehditlerin fiili tehditlere dönüşebilme olasılığında çok iyi anlamıştır. SSCB'nin yıkılması ile beraber Soğuk Savaş'ın bitmesi ile ortaya çıkan küresel durum İran'ın yalnızlaşmasına ve ABD ile tek başına

karşıkarşıya kalmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra İran, dışpolitikada pragmatist davranış çerçevesinde komşularıyla iyi ilişki kurma çabasına girmişve ayrıca AB ile yeni ve farklı bir ilişki modeli geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönemden itibaren askeri ve savunma gücünün geliştirilmesi, devletin temel politikası haline gelmiştir. İran nükleer silah üretme çabasına bu dönemden itibaren girmeye başlamıştır. İran, nükleer silah elde etme istek ve eğilimine ABD ve İsrail'in tehditlerini durdurmak için girişmiştir. İran kendisinin, ABD ve İsrail tarafından çevrelendiğini ve ayrıca nükleer silaha sahip olan komşuları(Hindistan, Pakistan, İsrail) tarafından kuşatıldığını düşünmektedir. Görüldüğü gibi İran, nükleer silah elde etme çabasına ABD ve İsrail karşısında caydırıcılık gücüne ve bölgede denge kurma arayışları çerçevesinde girişmiştir . İran, Şah rejiminin sona ermesinden bu yana bölgede ABD'nin baş düşmanlarından olmuştur . Zbigniew Brezinski'ye göre; İran açıkça bölgesel hakimiyete adaydır ve ABD'nin etkisini kırmaya da hazırdır. Ayrıca İran'ın bir imparatorluk geleneği vardır ve bölgedeki Rus ve Amerikan varlığıyla yarışmak için hem dini hem de milliyetçi motivasyona sahiptir . İran nükleer çalışmasının nasıl sonuçlanacağı konusunda ABD, AB, İsrail ve Rusya'nın tutumu belirleyicilik taşımaktadır. ABD İran'ın nükleer çalışmasını bitirme niyetindedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, Sovyetler Birliği tarihe karışıyor ve ABD tek süper güç haline geliyordu. Tek süper güç haline gelen ABD'nin İran'a bakış açısında giderek katılaşıyordu. 1995 sonrası Washington yönetiminin İran ile ilişkisini etkileyen önemli unsurlardan birisi Çin'in Körfez Bölgesi'nde giderek artan etkinliği ile birlikte gelişen Tahran-Pekin yaklaşmasıdır .

İran'ın Nükleer Enerji ve Silahlanma Konusunda İşbirliği Yaptığı Ülkeler

1979 devrimi ile Batı ile bağlarını koparan İran, Çin ve Rusya'ya dönmüştür. 10 Ekim 1992'de Rafsancani, Çin'den bir ya da iki 300–330 megavatlık reaktör satın almasına ilişkin görüşmelerin sona erdiğini açıkladığı ziyaret Pekin'de gerçekleştirilmiştir. İran Savunma Bakanı tarafından bir reaktör daha alınmasına ilişkin görüşler ziyaret boyunca da dile getirilmiştir. Temmuz 1994'te İran ile Çin Tahran yakınlarında Çin'in 300 megavatlık bir reaktör inşa edeceği bir anlaşma imzaladıklarını açıklamışlardır. O zamandan beri İran, Çin'deki Qinshan ve Zhejiong bölgelerindeki benzer iki tane 300 megavatlık hidrolik nükleer reaktörünü Çin'den satın alma isteğini açıklamaya başlamıştır. İranlı görevliler anlaşmada 800–900 milyon dolarlık bir peşin ödeme yaptıklarını belirtmişlerdir. Raporlar 1995 Ekim'inde Çin'in, Tahran'ın 160 km kuzey doğusundaki Karaij'de Calutron üretiminin kolaylık tesislerinin gelişiminde İran'a yardım ediyor olduğunu su yüzüne çıkarmış ve İçişleri Bakanlığı Çin'in 1996'da İsfahan civarındaki gaz difüzyonu kolaylık tesislerinin gelişiminde İran'a yardım ettiğini belirtmiştir. İran, Rusya'dan nükleer reaktör araştırmaya 1980'lerin ortalarında başlamıştır ve bundan sonra da Rusya ile görüşmeler yürütmüştür. Kasım 1994'te İran, Şah zamanında Alman şirketleri ile başlayan Buşer'deki reaktörü tamamlamak için Rusya ile 780 milyon dolarlık bir anlaşma yapma konusunda anlaşmıştır. İran, bu anlaşmayı 1995'te imzalamıştır. Rusya, İran'a yalnızca nükleer programında ve füze programında kullanacağı malzemeyi değil bunun dışında denizaltıları, denizden ateşlenen ve karadan karaya füzelerinde içinde bulunduğu gelişmiş konvansiyonel silahlar da tedarik etmektedir. Rusya ve İran bunun dışında –özellikle ABD İran'ın Hazar enerjisine ulaşmasını ve Rusya'nın Hazar enerjisini planlamasını engellediği zamanlarda – Hazar'da ortak menfaatlere sahiptirler. Rusya ile İran arasındaki ilişkileri tetikleyen asıl gelişme ise aslında Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin küresel bir güç olma amacına yönelik politikaları olmuştur. Özellikle SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinin getirdiği tek süper güç olmanın avantajlarını değerlendirerek dünya politikasında inisiyatifi ele almayı düşünen ABD, bununla paralel olarak artan ekonomik avantajları da sonuna kadar kullanarak siyasal üstünlüğünü ekonomik üstünlükle perçinlemek istemiştir. Bu doğrultuda Orta Asya ve Hazar Bölgesi'ndeki petrol paylaşımından önemli paylar edinerek bir anlamda Rusya'nın arka bahçesine gelip yerleşmiştir. İran'ın önemli bir jeopolitik dost olduğunu hatırlayan Rus politikacılar, Tahran ile olan bağlarını önemsedikleri için olası bir politik hamlelerinin sonuçlarının ağırlığı hakkında dikkatli davranmaktadırlar. Rus yetkililerin sadece sivil nükleer tesis ile sınırlandırarak güvence verdiği Moskova'nın İran'la olan işbirliği, Rus liderlerin kendi dış ve stratejik politikalarını inşa etmeye kalkışmaları şeklinde göze çarpan en önemli konu olarak ortaya çıkmıştır.

Rusya, ABD'nin izlediği Orta Asya'da güçlenme ve varlığını arttırma çabalarını dengelemek için üçlü stratejik işbirliğini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Çin yönetimini kendi yanına çekmek isteyen Rusya bu ülke ile askeri alanda stratejik işbirliği içine girmiştir. Çin yönetiminin, ihtiyaç duyduğu askeri teknolojiyi bu ülkeye transfer eden Rusya, Çin yönetimine, stratejik silah sistemlerinin modernize edilmesi için önemli derecede destek sağlamıştır. Diğer yandan Rusya yönetimi, İran ile ilişkilerini arttırmaya gayret etmiştir. Bu amaçla Rusya, İran'a milyarlarca dolar tutarında balistik füze sistemleri satmıştır ve nükleer teknoloji transfer etmiştir. 1990'ların ortalarında İran, Rusya ile Buşer'de suyla soğutulan bir nükleer reaktör inşa edilmesi için 800 milyon dolarlık bir anlaşma

imzalamıştır. İki ülke arasındaki altyapı anlaşması, ikisi Buşer’de inşa edilen reaktör benzeri VVER–1000 tipi, diğer ikisi de VVER–440 tipi olmak üzere dört nükleer reaktörün inşasına imkan tanımaktaydı bunların toplamı da 3 milyar doları bulmaktaydı . ABD’nin giderek Orta Asya ve Hazar’da askeri siyasi varlığını arttırarak Rusya’yı kuşatmaya çalışması bu ülkeyi tedirgin etmektedir. Dolayısıyla ABD tarafından Rusya’ya yönelik baskılar ve bu devleti İran’la ilişki kurmaktan alıkoymaya yönelik çabalar başarılı olmamıştır. Kaldığı; Rusya birçok alanda ortak çıkarları olduğunu düşündüğü İran’a silah satmasını ABD’nin güvenliğini tehdit ettiği savını da inandırıcı bulmamaktadır . Akademik ve düşünce kurulları, “çevreleme” politikalarının İran’ı Rusya’ya daha fazla yaklaştırdığını ve Batı’yı daha fazla dışlamasına neden olduğunu söylemektedirler. Böylece, Rusya-İran yakınlaşması yalnızca enerji değil, silah alım satım alanlarına da kaymıştır .

- Bu çalışmanın tüm hakları Zühal Bayındır adlı kişiye aittir...

Yararlanılan Kaynaklar :

Zühal Bayındır , İran ‘ ın Nükleer Silahlanma Politikası

[status draft]

[nogallery]

[geotag on]

[publicize off|twitter|facebook]

[category güvenlik]

[tags NÜKLEER SİLAH DOSYASI ,:İran, Nükleer, Silah, Proje, Rusya, İttifak]